

Soliha Yuldasheva

*“University of economics and pedagogy” NOTM
Filologiya tillarni o'qitish(o'zbek tili) yo'nalishi talabasi
Ilmiy maslahatchi: Abdulfazlova Durdona Ikromjon qizi
“University of economics and pedagogy” NOTM
Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasida o'qituvchisi*

https://doi.org/10.57033/Peshqadam_Karvoni-2026/1/35

OTA-ONANI ULUG'LASH VA OTA-ONA IBRATINING IJTIMOY-AXLOQIY AHAMIYATI

Annotatsiya. Mazkur maqolada ota-onaning jamiyat va oiladagi o'rni, ularni ulug'lashning ijtimoiy-axloqiy ahamiyati hamda ota-ona ibratining farzand tarbiyasidagi hal qiluvchi roli ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ota-onaning tarbiyaviy, emotsional va ijtimoiy funksiyalari ochib berilib, shaxs kamolotida ota-onaning shaxsiy namunasi muhim omil ekanligi asoslanadi. O'zbek mutafakkirlari va ulamolarining qarashlari asosida ota-onani hurmat qilish nafaqat diniy burch, balki jamiyat ma'naviy barqarorligini ta'minlovchi muhim ijtimoiy qadriyat ekanligi yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: ota-ona, tarbiya, ijtimoiy axloq, ota-ona ibrati, oilaviy qadriyatlar, ma'naviyat.

Abstract. This article analyzes the role of parents in the family and society, the social and moral significance of honoring them, and the decisive influence of parental example in child upbringing from a theoretical and scholarly perspective. The study explores the educational, emotional, and social functions of parents and substantiates that parental role modeling is a key factor in the development of an individual's character and personality. Drawing upon the views of Uzbek thinkers and Islamic scholars, the article highlights that respect for parents is not only a religious obligation but also an essential social value that contributes to the moral stability and well-being of society.

Keywords: parents, upbringing, social ethics, parental example, family values, spirituality.

KIRISH

Jamiyatning ma'naviy-axloqiy taraqqiyoti, avvalo, oilada shakllanadigan tarbiya tizimi bilan uzviy bog'liqdir. Oila esa, o'z mohiyatiga ko'ra, ota-ona timsolida mujassam bo'lib, unda farzand shaxsining axloqiy, ruhiy va ijtimoiy fazilatlari tarkib topadi. Shu bois ota-onaning jamiyatdagi o'rni, ularni ulug'lash va ibrat sifatida e'tirof etish masalasi ijtimoiy-gumanitar fanlarda doimiy tadqiq etib kelinayotgan dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi.

Har bir yosh avlodning yetuk shaxs sifatida ulg'ayishi tarbiya topishida Ota va onaning o'rni beqiyosdir. Farzandlar jamiyatda o'z kasbiy yo'lini rivojlantirib olguncha ota ona farzandiga barcha sharoitlarni yaratib berishga tayyordir. Shu bois Ota onani hurmat qilish ularni e'zozlash borasida jamiyatda muhim ijtimoiy axloqiy qadriyat sifatida qoraladi.

Avvalo, ota-onaga haqidagi ijtimoiy axloqiy qarashlar nuqtai nazarida, ota- farzandni beg'uborlik vaqtidan tarbiya berishni boshlasa, ona bolasini vujudida his qilgan kundan boshlab tarbiya bera oladi keyin esa bu tarbiya butun bir oilada mujassam bo'ladi. Agarda farzandga chiroyli axloqiy xulq atvor ila tarbiya berilsa, bola yetuk shaxs bo'la oladi.

Ota ona oilada quyidagi asosiy vazifalarni bajaruvchi shaxs hisoblanadi.

Tarbiyaviy vazifa; xulq atvor qoidalari, axloqiy me'yor va ijtimoiy mas'uliyatni singdirish.

Emotsional vazifa; mehr ishonch va farzandiga xavfsizlik muhitini yaratish

Ijtimoiy tayyorlov vazifasi; farzandni jamiyat hayotiga muhim vazifa deb tayyorlashdir.

Ota ona farzandining tarbiyasida o'zaro to'ldiruvchi rollarni bajaradi. Shundan fikr qilib ayta oladigan bo'lsak, Husayn Buxoriyning chiroyli bir gapidan keltirib o'tsak, (Ona butun bir madrasadir, Ota esa shu madrasaning ustunidir.). Ustozning gaplaridan ko'rinib turibdiki, Ota bu oilada ustun farzand uchun intizom mas'uliyat hisoblansa, ona bu mehr sabr ishonch sadoqat farzand shaxsiyatining ichki dunyosini shakllantiradigan yagona insondir. Oilada otaning o'rnini to'laqonli yoritib berish maqsadida Ustozning yana bir fikrlariga to'xtalsak, (Ota oilaning imoni va tarbiyasiga mas'ul qo'riqchidir u farzandini faqat rizq bilan emas avvalo imon bilan ta'minlaydi.). Ota aytilishi uch harfdan iborat osongina talaffuz qilina oladigan so'z ammo farzandning kelajakda qanday inson bo'lib yetishini belgilab beruvchi shaxs. Ona esa farzandni qanday xulq atvorli uning muomala madaniyati ko'rsatib beruvchi shaxsdir.

O'zbek falsafiy tafakkurida shaxs kamolotida tarbiya va muhitning hal qiluvchi ahamiyatga egaligi alohida ta'kidlangan. Xususan, Forobiy inson fazilatlarining shakllanishi tarbiya va ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'liq ekanini asoslab beradi (Forobiy, 2004). Bu fikr ota-onaning farzand hayotidagi birlamchi tarbiyaviy subyekt ekanini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

Shuningdek, Ibn Sino bolalar tarbiyasida shaxsiy namuna va muomala madaniyatining ustuvorligini qayd etib, axloqiy fazilatlar buyruq yoki majburlash orqali emas, balki

kundalik amaliy faoliyat orqali shakllanishini ta'kidlaydi (Ibn Sino, 1980). Ushbu qarashlar ota-ona ibratining tarbiyadagi o'rnini yanada kuchaytiradi.

Islomiy-ma'rifiy manbalarda ham ota-onani ulug'lash masalasi muhim o'rin egallaydi. Imom Buxoriy rivoyatlarida ota-onaga yaxshilik qilish iymon va insoniy kamolot mezoni sifatida talqin qilinadi (Buxoriy, 1997). Zamonaviy o'zbek ulamolari, jumladan Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, ota-onaga hurmatni jamiyat ma'naviy muhitini sog'lomlashtiruvchi asosiy omillardan biri sifatida baholaydi (Muhammad Yusuf, 2018).

Ota-ona oilada farzand tarbiyasini amalga oshiruvchi asosiy ijtimoiy subyekt hisoblanadi. Ularning vazifasi nafaqat farzandning jismoniy ehtiyojlarini qondirish, balki axloqiy me'yorlar, ijtimoiy mas'uliyat va hayotiy qadriyatlarni shakllantirishdan iboratdir. Ijtimoiy-gumanitar yondashuvga ko'ra, ota-ona farzandning shaxs sifatida shakllanishida asosiy axloqiy yo'naltiruvchi vazifasini bajaradi.

Forobiy jamiyat barkamolligi shaxslar yetukligiga bog'liqligini ta'kidlab, shaxs kamolotining poydevori oilada qo'yilishini qayd etadi (Forobiy, 2004). Ushbu qarash ota-onaning jamiyat oldidagi mas'uliyatini yanada oshiradi. Ota-onaning tarbiyaviy faoliyati axloqiy me'yorlarni singdirish, emotsional barqarorlikni ta'minlash hamda farzandni ijtimoiy hayotga tayyorlash kabi funksiyalar orqali namoyon bo'ladi.

Shaxs tarbiyasida ota-ona ibрати eng samarali tarbiyaviy omillardan biri hisoblanadi. Farzand ota-onaning so'zlaridan ko'ra, ularning kundalik xatti-harakatlarini tezroq va chuqurroq qabul qiladi. Shu sababli ota-onaning muomala madaniyati, hayotga munosabati va axloqiy qiyofasi farzand shaxsiyatida bevosita aks etadi.

Tarbiyada eng kuchli ta'sir vositasi nasihat emas, balki, shaxsiy namunadir. Inson aytiladigan so'zdan ko'ra, ko'riladigan amaldan tezroq ta'sirlanadi. Shu bois ota-onaning har bit xatti-harakati farzand tarbiyasida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Xalqimizda (Qush uyasida ko'rganini qiladi) degan go'zal maqol bor. Ushbu maqolni sinchiklovlik bilan tahlil qilsak, har bir ota-ona farzandiga qanday tarbiya bersa, u holda ertaga jamiyatda aynan shu tarbiyani namoyon etishini aniqlash mumkin. Farzand qanday inson bo'lishini istasa ota-ona avvalo o'zi ana shu fazilatga ega bo'lishi va uni amalda ko'rsatib berishi to'g'riroq bo'ladi. Shu ma'noda ota-ona farzandi uchun har jihatdan ibrat bo'lishi shart. Axloqiy ibratda ota-ona halol, adolatli, mehnatsevar va mas'uliyatli bo'lmog'i darkor. Chunki farzand halollikni o'rgatishdan ko'ra, uni amalda ko'rganda qalbiga chuqurroq singdiradi. Psixologik ibratda esa ota-onaning muammolariga bo'lgan munosabati, sabri

va fosiqligi muhim o'rin tutadi. Qiyinchilik paytida ham, qulay holatlarda ham farzand ota-onasining ruhiy holatini kuzatadi. Ota-ona qanday vaziyatda o'zini qanday tutsa, farzand ham kelajakda xuddi shu yo'lni tanlaydi.

Ibn Sino tarbiya jarayonida muloyimlik va izchillikni muhim deb bilib, ota-onaning shaxsiy namunasi bolaning axloqiy kamolotida asosiy omil ekanini qayd etadi (Ibn Sino, 1980). O'zbek xalq pedagogikasida ham bu g'oya mustahkam o'rin egallagan bo'lib, ota-ona ibрати xalq maqollari va hikmatlarida keng ifodalangan.

Ota-onani ulug'lash o'zbek milliy va diniy qadriyatlarida yuksak ahamiyatga ega. Islom ta'limotida ota-onaga hurmat va ehtirom ko'rsatish insoniy burch sifatida talqin qilinadi. Imom Buxoriy rivoyatlarida ota-onaga yaxshilik qilish jamiyat axloqiy barqarorligining muhim sharti sifatida ko'rsatiladi (Buxoriy, 1997).

Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf ota-onani ulug'lashni shaxsiy baxt va ijtimoiy mas'uliyat bilan bog'lab, ota-onaning roziligiga erishish inson kamolotining muhim mezoni ekanini ta'kidlaydi (Muhammad Yusuf, 2018). Ijtimoiy jihatdan, ota-onani hurmat qilish muhitida ulg'aygan farzandlar jamiyatda mas'uliyatli va ma'naviy yetuk shaxslar bo'lib shakllanadi.

Ota onani ulug'lash sabablarini sanab o'tishga urinsak, bu yo'lda bitmas tuganmas siyoh ham ojiz qoladi. Chunki ota ona farzandini hayotga tayyorlash uning ta'lim olishi, sog'lom va barkamol bo'lib ulg'ayishi yo'lida beqiyos mehnat va yuksak fidoiylilik ko'rsatadilar. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf hazratlarining Ota onani ulug'lash borasida (Ota ona har bir inson uchun eng mo'tabar va e'zozli kishilardir. Islom dini Ota ona kim bo'lishidan qat'iy nazar, ularni hurmat va ehtirom qilishga buyuradi. Dunyoda islomchalik Ota onaning maqomini yuksak darajaga ko'targan ta'limot yo'q. Ota ona mo'min bo'ladimi yoki kofir bo'ladimi, ularning kim ekanligidan qat'iy nazar, ularga yaxshilik qilish har bir musulmon farzandning burchi hisoblanadi. Ularning qonuniy amrlarini bajarish esa farzandlik vazifasidir.) kabi go'zal fikrlar berib o'tgan. (Muhammad Yusuf, 2018).

Xulosa qilib aytganda, ota-ona inson hayotidagi eng muhim va bebaho tarbiyaviy omil hisoblanadi. Ularning mehr-muhabbati, sabr-toqati va shaxsiy ibрати farzand shaxsining axloqiy va ijtimoiy kamolotida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ota-onani ulug'lash va hurmat qilish nafaqat diniy yoki an'anaviy talab, balki jamiyat ma'naviy barqarorligini ta'minlovchi muhim ijtimoiy qadriyatdir. Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, ota-onaning

tarbiyadagi faol ishtiroki va shaxsiy namunasi orqali farzandda halollik, mas'uliyat va insonparvarlik kabi fazilatlar shakllanadi. Shu bois ota-onani ulug'lash g'oyasini mustahkamlash va oilaviy tarbiyani qo'llab-quvvatlash jamiyat taraqqiyotining muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

MANBA VA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Forobiy, A.N. (2004). Fozil odamlar shahri. Toshkent: Sharq.
2. Ibn Sino, A.A. (1980). Axloq va tarbiya haqidagi risolalar. Toshkent: Fan.
3. Buxoriy, I. (1997). Al-jome' as-sahih (tanlangan hadislar). Toshkent: Qomuslar bosh tahririyati.
4. Muhammad Yusuf, Sh.M.S. (2018). Yaxshilik va silai rahm. Toshkent: Hilol-nashr.